

OCTAVIAN PALER: UN OM NOROCOS. THE IMAGE OF THE ULTRAGIATE HUMANITY

Mariana Simona Vîrtan (Pleșa), PhD, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: This essay aims to bring to discussion a very delicate subject, the space of Romanian antedemocratic literature, created in a society which was truly suffering...the system of totalitarianism from Romania before '89. This image of a lost society is being reborn in Octavian Paler's roman, named: Un om norocos. The analyse of this roman is being treated succinct in this paper work.

We are obliged to interfere in reality which is carefully developed, by a key-character who seems to be „playing” with the image of totalitarianism seen in it's total splendor. This roman comes to hitch its image and to shout out the truth.

We analysed here the life of Daniel Petric, the main character of the roman, a perfect result of what this wrong system created in its creatures, throw the wing of writing metaphore. This roman is not about the totalitarianism unless it is read behind the lines...That was the only way that the author reached to publish it...that metaphore is being detailed here...in this paper work.

Keywords: totalitarianism, roman, Daniel Petric, metaphore, key-character

Romanul eroului „antierou”, *Un om norocos*, vede lumina tiparului, în prima parte a anului 1985, deși primise dreptul de a se număra printre cărțile veacului de dictatură ceaușistă, încă de pe la sfârșitul anului 1984. Cu toate că din paginile sale strigă, cu putere, realitatea acelor vremuri, „autorul disimulat”¹ este nevoit să ascundă acest fapt sub eleganta metaforă a ficțiunii, obligat să apeleze la „confesiunea indirectă”². Ne aflăm astfel în fața unei realități, dezvăluite cu grijă, de către un personaj-cheie care pare să „se joace” cu imaginea sistemului totalitar în toată „splendoarea” lui. Pentru că majoritatea scrierilor antedecembriste au ca supratemă lipsa curajului de a vorbi despre o stare de fapt, găsim, cu ușurință, pe rafturile spațiului literar cărți scrise la comandă, adevărate elogii pentru un sistem care-și arată nesiguranța și își asigură continuitatea printre valurile istoriei, tocmai prin această nevoie de a fi elogiati la cerere.

Acest roman devine un pericol pentru imaginea unui regim ce începe să se clatine vizibil. Astfel i se intentează autorului, ca găselniță potrivită pentru ca romanul să fie așezat înapoi în sertarele dure ale cenzurii, un așa-zis proces, cu jurați proscrisi „o mascaradă, toată lumea știa că este o mascaradă și toată lumea se prefăcea că nu știe că este o mascaradă: „foc s-au făcut tovarășii pentru că cineva cuteza să facă aluzie publicată la cenzură”³. Era o punere în scenă cu figuranți (indignații cititori nu cunoșteau cartea, ei erau obligați să participe la <<dezbateri>> iar unora li se cerea să intervină, aceștia fiind în prealabil instruiți și ce să

¹ Alina Crihană, *Narațiuni identitare în proza lui Octavian Paler: de la romanul parabolic la scriitura autobiografică posttotalitară*, [în] „Revista Transilvania”, nr. 3/2013, revistă editată de Centrul Cultural Interetnic Transilvan, serie nouă, Anul XLI (CXLV)

² Ion Simuț, „Variante la un autoportret” - Prefață la ediția a III-a a volumului *Autoportret într-o oglindă spartă*, Iași, Polirom, 2010, p. 7

³ Pruteanu, George, *Octavian Paler*, [în] revista „Dilema”, nr. 182, 5 iul. 1996, <http://www.pruteanu.ro/CroniciLiterare/182paler-jum.htm>

spună, dându-li-se chiar și textele pe care urmau să le recite.) ”⁴, iar autorul lui să fie arestat, în baza unor ordine primite de sus, „fără a se ști vreodată și de unde ori de la cine anume”⁵, dar Octavian Paler nu a fost condamnat. În cartea de confesiuni, realizată de criticul literar Daniel Cristea-Enache, *Convorbiri cu Octavian Paler*, autorul amintește despre această apariție a romanului și despre primirea nepotrivită ce i s-a făcut: „În decembrie 1985 am fost <<demascat>> în <<Contemporanul>>, într-o anchetă amplă care purta titlul *Literatura în instanță*. Mai mulți cititori indignați luau atitudine împotriva romanului meu, *Un om norocos*, socotindu-l <<nociv>>, <<dușmănos>>. [...] Am ajuns astfel un scriitor <<interzis>>. Nu oficial ci prin indicații date la telefon.”⁶ Se lupta așadar nu împotriva omului Paler ci împotriva ideilor sale, deranjante pentru un sistem care milita pentru oprimarea gândirii și subminarea oricăror idei revoluționare distonante pentru spiritual și ideologia comunistă. Octavian Paler ieșea astfel din tiparele scriitorilor vremii, majoritatea „mercenari” angajați într-o luptă care, de fapt, nu le-a aparținut niciodată. Totuși, în fața acestei strigări a realului, pe care o promovase Octavian Paler în romanul său, autoritățile devin oarecum neputincioase și capitulează. Să fi fost acesta „un semn că se schimbase ceva în funcționarea sistemului, o schimbare ce nu ar fi fost posibilă în absența unei certe rezistențe opuse de scriitori?”⁷

Cartea lui Paler poate fi o dovadă că spațiul social, societatea antedecembristă despre care scrie cu o ironie tristă autorul, nu trecuse până atunci într-atât de puternic prin sита deasă a demascării. Dictatura este aspru pusă la zid iar promovatorii acesteia foarte dur pedepsiți. Prin urmare, cenzura are toate motivele să declare această scriere problematică și problematizatoare, chiar dușmănoasă.

Se regăsesc denunțate aici toate mecanismele defectuoase ale unui regim perimat, defalcate până în cel mai adânc ungher al existenței lor. Sigur că romanul este încifrat și se dezleagă sau se leagă sub metafora scrisului sau, mai degrabă a coșmarului. Nu ni se vorbește nicăieri de societatea comunistă dar subînțelegem prezența ei concentrată în evoluția personajului „antierou”, Daniel Petric, ratatul absolut cu accente de lașitate și mediocritate extinse până în străfundurile existenței sale. Eroul „antierou” care ne plimbă prin destinul său, de-a lungul romanului, nu rezumă un caracter de încadrat într-o anumită tipologie care să fuzioneze perfect cu societatea damnată și ruginită de zbaterele unui sistem grav avariat moral și estetic. Este exact opusul a ceea ce ne-ar face să-l numim, precum în alte romane, exponent al epocii din care face parte și pe care o reprezintă cu interes. Ne rezumăm doar la prima încadrare -exponențialitatea- pe care o ia în serios și o reprezintă, cu eroism, sau antieroisim. Cine este așadar, Daniel Petric? Un ratat⁸, ironic numit „norocos” ne lasă să înțelegem, creatorul său. Întreaga sa existență se construiește din hăul dat de ruperea echilibrului existential, însă modul în care își construiește destinul: „este mai semnificativ decât destinul însuși”⁹ Tot parcursul vieții sale este incert și oscilează între vis și realitate. Nici măcar la finalul cărții nu-l putem clasa, cu certitudine, pe Daniel Petric într-o dimensiune sau în cealaltă, atâta timp cât incertitudinea proprie personajului devine cheia care încheie finalul: „Dacă nu mă trezea așungeam poate la sfârșitul visului, însă a ciocănit în somnul meu ca într-un ou până l-a crăpat. [...]. Hai ușurel Daniel Petric, pregătește-te să cobori în era rațiunii... s-ar putea să-ți clănțane puțin dinții, dar e vina ta, în era rațiunii nu se dă nimic

⁴ Mircea Iorgulescu, *Prefată la Octavian Paler, Un om norocos*, Ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2008, p. 9

⁵ *Ibidem*, p. 9

⁶ Daniel Cristea-Enache, *Convorbiri cu Octavian Paler*, București, Editura Corint, 2007, p. 204.

⁷ Mircea Iorgulescu, *Op. cit.*, p. 11.

⁸ „Ratarea” nu este doar un leitmotiv regăsit în romanele paleriene ci este în același timp un act de reflecție pentru autobiografistul creator de eseuri devenit „autor” al propriei sale existențe- G. Gusdorf, *Auto-boi-graphie, op. cit.*, p. 260: „Probabil, inclusiv de ideea ratării s-ar cuveni să ne apropiem cu prudență. La urma urmei lumea e plină de ratați [...] ca să devii un <<ratat>>, trebuie să fi avut niște visuri mari”

⁹ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. IV, Editura David. Litera, Chișinău, 1998, p. 200.

gratuit, iar tu n-ai fost în stare nici măcar să-ți aduci niște lemne [...]. Sau visez încă? Dar atunci cine bate?”¹⁰ Un final deschis interpretărilor de orice fel pe care autorul le permite fiecărui lector în parte: primenirea visului-coșmar sau viața propriu-zisă a personajului... Să ne întoarcem așadar la începutul cărții: „Visam că...”¹¹. Cu un vis începe periplusul personajului Daniel Petric. Timpul și spațiul, menționate aici <<noaptea de Paști>> și <<la un proces unde eram judecat>>, încep să creioneze, hotărâtor, portretul acestuia: personaj damnat și condamnat, asemeni Fiului Domnului, primindu-și și ducându-și, fără să crâcnească, patimile. Din acest moment, biografia personajului intră într-un con de umbră, urmând o linie a inteligibilului, cu o cronologie nedefalcată, neîntreruptă și coerentă însă totalmente negativă.

Un prim detaliu, moralicește pus în prim plan, chiar de personaj, este relația sa, deloc bună cu Dumnezeu: „Și chiar am început să bolborosesc, speriat, o rugăciune când mi-a trecut prin minte că Dumnezeu este Marele Dresor în fața căruia tremură toate fiarele pământului [...]. Mi-am încleștat imediat buzele și mi-am înfipt unghiile în carne ca să nu mai spun niciun cuvânt din rugăciune.”¹² Prin urmare, personajul nu vrea să pară altceva decât este construindu-și un autoportret sincer dar în același timp dezonorant. Intră în scenă, în urma unui vis din care este trezit de murmurul mării ce intrase-n încăperea azilului pe fereastra larg deschisă, și tot în urma acestui vis iese din roman. Până în momentul ajungerii sale în azil personajul activează într-o serie de locații dominate de simbolul dezonorării: casa tatălui, spațiu angoasant și creator al nenumăratelor temeri și frustrări personale, cușca de la circ, spitalul de psihiatrie, închisoarea, azilul și, în cele din urmă, propria-i viață. Am putea fi tentați să credem că Daniel Petric este o victimă a sorții hărăzite să-l facă să-și renege propria existență. Însă parcursul narativ dovedește exact contrariul: la școala de corecție, la spital, la Belle Arte, la închisoare, în azil sau acasă, lângă tatăl său, personajul reneagă orice calitate morală construindu-și din imoralitate, superficialitate și mediocritate, dar mai ales din linguseală niște atuuri despre care concluzionează „mi-au adus cu timpul nu numai liniște ci și o situație de invidiat.” Acesta mărturisește, încă de la început, obligativitatea de a se comporta astfel, învinuind conjunctura socială de comportamentul său. Copilăria îi este guvernată de aura fratelui mort despre a cărui existență află întâmplător perindându-se prin cimitir: „Ducându-mă înăuntru, destinul mi-a arătat ce era necesar: să citesc numele de pe pietrele funerare [...] în clipa aceea nu bănuiam că avusesem un frate, care se chemase Dinu. [...] La drept vorbind, nu înțeleg prea bine ce s-a petrecut cu mine atunci și de ce m-am răzvrătit cu atâta înverșunare împotriva unui mort. [...]”¹³

Cu o rană profundă, rămasă în suflet după moartea lui Dinu, tatăl caută să înlocuiască dorul pentru acesta cu Daniel dar constată, cu tristețe, că el este total diferit. Acest fapt îl aflăm din mărturisirea personajului: „printr-o ironie a destinului, eram exact inversul celui dispărut. De la înfățișare la caractere nimic nu ne apropia și totul ne deosebea. [...] Mișteam cu ușurință și mă foloseam de asta ca să mă sustrag poruncilor părintești, dovedind încă de pe atunci resursele de ipocrizie de care m-am folosit mai târziu cu pricepere și nesocotință.”¹⁴

Clivajul dintre cele două personaje se adâncește și mai puternic când tatăl autoritar, pictor foarte cunoscut își impune mândria și încercarea de a impresiona în fața fiului. Daniel trebuia să se comporte la fel, să exceleze în exacerbarea adulației pe care părintele celebru o simțea din toate părțile. În acel moment Daniel se hotărăște să devină excepție de la regulă. Se va pronunța așadar împotriva stării de fapt adoptând, pentru prima dată, cu înverșunare, lipsă

¹⁰ Octavian Paler, *Un om norocos*, Ediția a II-a, Prefață de Mircea Iorgulescu, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 482-483.

¹¹ *Ibidem*, p. 17.

¹² Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 19-20

¹³ *Ibidem*, p. 28-29.

¹⁴ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 29-30.

de interes și nesupunere. Evoluția relației lor va atinge climaxul respingerii în cel mai scurt timp. Resentimentele bătrânului vor deveni adevărate arme pentru Daniel Petric care nu va pierde nicio clipă ocazia de a se afla împotriva convingerilor părintelui său: „Bănuiala că părerea lumii îl interesa chiar mai mult decât afecțiunea mea m-a împins să-i arăt - îndrăzneală nerușinată! - că nu-mi păsa de autoritatea lui. Or, așa ceva un om ca el nu putea să-mi ierte. Înțeleg foarte bine asta.”¹⁵ Toate momentele de maximă problematizare prin care trece personajul: școala de corecție, închisoarea, spitalul, vin ca un mod de a lupta împotriva posibilității de a reînoda legăturile dintre cei doi.

Egoismul personajului atinge cota maximă în momentul în care își refuză propria-i apărare, în timpul procesului, preferând condamnarea la închisoare: „M-am blestemat pentru slăbiciunea care mă împinsese să-i scriu și am renunțat cu totul să mă apăr. Mai mult, am declarat la anchetă că mă socoteam un gunoi al societății, că acceptam orice concluzii doreau să-mi pună în cârcă, deoarece și silnică autoritatea tot autoritate rămâne.”¹⁶ Nu-și contestă acuzațiile deși știe că este nevinovat, din ambiția meschină de a aduce încă un afront imaginii tatălui său. El însuși mărturisește: „habar n-avea că în sala procesului el nu era decât un simplu martor, că adevăratul proces se judeca între mine și tata, și interpreta tăcerea mea ca un afront personal. Dar chiar dacă aș fi știut că încăpățânarea mea mă ducea la ștreang, tot n-aș fi izbutit să vorbesc.”¹⁷

Realizând că pentru supraviețuirea în vacarmul în care se afundă, din pricina ambițiilor sale și a deciziilor nepotrivit luate, este nevoie de duplicitate și linguire, își construiește, cu ajutorul lor, o mască, de care se va folosi mereu. La Belle-Arte devine elev-model, la închisoare deținut-model, la spital pacient-model și reușește să intre în grațiile tuturor pentru a-și asigura o existență mai ușoară. Nesupunerea pe care o arătase tatălui său devine repede o supunere față de sistem și față de exponenții săi, pentru a-și asigura un loc aparte în peisajul sistemului închis. Sosirea sa în azil va întări această poziție ridicându-l mai presus de toți cei care-l populează. Evadează acum că i se oferă ocazia fără să aibă nimic de pierdut, fără a lua cu el nimic, într-o lume unde dintr-o dată primește importanță și aproape că-și găsește un rost: de a sculpta profilele răposaților din azil pentru a intra direct în eternitate. Acum putem afirma, împreună cu autorul, că Daniel Petric este un „om norocos”; Scapă din lumea care nu mai are nimic să-i ofere, pentru a se refugia, într-o altă lume unde va primi, se pare, celebritatea. Însă metehnele lumii de afară își vor face simțită prezența și aici. Profilul psihic al personajului pare a se afilia celui al mediului unde coabitează nesfârșite constrângeri și neajunsuri. Evenimentele și situațiile prin care trece sculptorul, înainte de a pătrunde în azil, îl călesc și îl învață cum să procedeze pentru a pactiza perfect cu noul mediu. Un azil de bătrâni sau, mai degrabă, un ospiciu, acesta apare ca spațiu de întâlnire a unor oameni cu reale probleme psihice; Locatarii azilului sunt individualizați de autor prin patologiile care strânse la un loc conturează un spațiu al nevrozelor, al nesigurantei, unde teama se instalează la orice pas și din orice direcție. Aceștia sunt individualizați prin acțiuni sau trăsături morale, care completează tabloul patologic, reunit sub auspiciile clădirii: portarul are o activitate hilară: „vâna muștele din gheretă după o metodă bine pusă la punct”. Arhivarul îndosaria destinele tuturor celor care intrau în azil, anulând orice posibilitate de a păstra vreun secret nemărturisit; Ehoan, hingherul are o ură nestrămutată pentru oameni și-și dresează câinii pentru a ucide, antrenându-i pe manechinele din paie. Domnul Andrei, fost pilot, are reacții comportamentale diferite, în funcție de perioada zilei: dimineața e „vesel și sclipitor”, și noaptea închis și taciturn. Victor taie cuvinte din dicționare formulându-și discursuri fără sens, somptuoase dar greu inteligibile. Filip se tânguie mereu, povestindu-i, ori

¹⁵ *Ibidem*, p. 30

¹⁶ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 98-99.

¹⁷ *Ibidem*, p. 99.

de câte ori are ocazia, lui Daniel Petric despre canarul său, ucis de o pisică adusă de Tuberculos. Leon, pe care cei din azil îl porecliseră Pișorcea, făcea mereu pe el. Călugărul enunța mereu blasfemii la adresa oricui, chiar și la a Divinității. Anton, fost judecător, are mania proceselor pe care le-ar organiza ad-hoc, ori de câte ori i s-ar da ocazia. Siminel, fost vidanșor, se plânge mereu de frig și se încălzește vârandu-și sub haine, mereu, ziare. Cel mai dificil dintre aceștia, și totodată cel mai rău este Mopsul. Pare a fi cel mai inteligent dintre locatarii azilului dar cu un caracter subliminal. Faptul că nu are dinți și scuipă când vorbește îi face pe cei din jur să se retragă din calea lui. Acești ratați ai existenței sunt conduși pare-se de o Moașă, căreia toată lumea îi poartă frică și care intermediază toate evenimentele cheie ale acțiunii. Figura sa denotă duritate și lipsă de feminitate: „Femeia grasă, cu părul puternic oxigenat, era Moașa. [...] Blondă, masivă, cu buzele violent rujate, ca niște lipitori roșii, cu sâni mari, umflându-i provocator halatul...”¹⁸

Deasupra tuturor, se găsește Bătrânul -personaj mai degrabă imaginat decât existent, stăpânul tuturor. Despre acesta vorbesc toți, cu teamă, și în șoaptă, dar nu l-a văzut nimeni.

Singurul despre care aflăm concret că îl întâlnește și ne dă de înțeles că are o altfel de legătură cu acesta, alta decât cea instituită cu ceilalți locatari ai azilului, este însuși Daniel Petric. El este, de altfel, singurul căruia i se permite intrarea în sala cu oglinzi, păzită, cu strășnicie, de Francisc, un fel de corespondent al Cerberului mitic¹⁹: „În fața ușii metalice se așezase, îmbrăcat în halat alb, un cerber care, se vedea de departe, nu știa de glumă. [...] Avea ceva de imbecil puternic în stare să te strivească mângâindu-te.”²⁰ Acest Francisc păzește, de fapt, conform simbolisticii sale, poarta spre moarte. Sau dimpotrivă imposibilitatea de a merge înspre acolo a personajului Daniel Petric pentru că i se interzice să părăsească lumea cu care, se pare, nu și-a încheiat încă socotelile?

Poate din acest motiv este evidentă alienarea personajelor sau identificarea lor cu un prototip: cel al supușilor închiși într-un sistem fără ieșire și care depind de o instanță supremă, locuitoare a unui Rai nerevocat: „Sala toți și-o imaginau la fel [...]”²¹ Cu toate acestea, nimeni dintre cei prezenți nu are certitudinea existenței acestei săli, numită de Siminel ca „la Versaille”²² Existența sălii, și prin urmare a Bătrânului, le dă celor din azil încrederea în singurătatea controlată de cineva: Bătrânul, este asemeni unui Dumnezeu pe care-l simt prezent printre ei dar pe care nici măcar nu caută să-l identifice de teamă să nu fie cumva o plăsmuire a nevoii de a nu fi singuri. Pesemne că în momentul descoperirii unui astfel de adevăr, esența azilului ar fi devenit nulă. Curiozitatea nestăvilită a personajelor, este, din acest motiv, refulată însă într-o teamă de a înfrunta realitatea. O realitate care ar putea să nu le fie conformă plăsmuirii lor. Absența Bătrânului creează un soi de mister și o stare de stabilitate, în vreme ce prezența lui palpabilă sau concretizarea inexistenței lui ar desființa menirea azilului, cu tot cu locatarii săi.

Sculptorul intră și el în jocul imaginației, promovată de cei din azil dar caută cumva să ajungă în centrul sistemului după care se guverna azilul. Vede posibilă o întâlnire cu Bătrânul pe care o mărturisește celor din azil și care intră într-un ritm al repetitivității. Toți îl respectă, din acest motiv, și până și el începe să-și manifeste această importanță *sinequanon* pe care știe conștient că n-o deține dar pe care și-o fabrică drept armă. Această armă devine și mai

¹⁸ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 117.

¹⁹ Ana Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și română*, traducere de Emanuela Stoleriu, Dragos Cojocaru, Dana Zamosteanu, Editura Polirom, București, 2003, p. 25.

²⁰ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 310.

²¹ *Ibidem*, p. 202-203.

²² Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 205.

puternică în momentul în care cei din azil află de vizitele făcute Bătrânului și de pătrunderea lui în spațiul interzis. În plus, toți îl tratează cu respectul convenit unui mare artist.

În sinea sa, Daniel Petric știe că nu merită aceste elogii dar nu se sfiește să le primească și chiar să uziteze de prezența lor. De aici poate și denumirea de „om norocos” pe care i-o atașează autorul, în titlul romanului, cu sau fără ironie gravă. Sigur că acest noroc se va disipa vizibil în acțiunile personajului de mai târziu. Anticalitățile sale și perisabilitatea universului pe care și-l construiește din minciuni, închipuiri dar și manipulare, îl vor declara un „antinorocos”.

Explicația actelor sale este mărturisită oarecum chiar de personaj: „Soarta m-a ajutat să greșesc grav la o vârstă când alții abia își julesc genunchii. [...] Dar ziua aceea mă aștepta să mă împartă în două ființe, una care eram și una care vroiam să par.”²³ Prin urmare, destinul pare să fie cel care monitorizează traseul sinous pe care se va orienta Daniel Petric, după descoperirea din cimitir, asta până la un punct: „Ducându-mă înlăuntru, destinul mi-a arătat ce era necesar [...] Iată că personalitatea sa devine duplicitară, fiecare față a acestei duplicități izbucnind după caz. Masca aceasta a bunăvoinței îi conferă însă privilegii neașteptate și devine chiar un scut al autoapărării. La spital mărturisește că i-a tratat pe medici cu duritate până a înțeles că poarta de ieșire de acolo este obediența, și le câștigă simpatia, realizându-le portretele. Personajul motivează comportamentul său duplicitar: „am înțeles mai limpede că nu puteam trăi ca o fiară neîmblânzită, în conflict cu toată lumea, și că mă purtasem ani în șir fără noimă, răzvrătindu-mă pe față când puteam să obțin ceea ce doream, mult mai ușor și mai sigur prin viclenie, părând smerit și supus. Am descoperit astfel, singur, ipocrizia.”²⁴

În același mod va proceda și la școala de Belle Arte: „îmi pot îngădui să recunosc că m-am purtat și la Școala de Belle Arte ca un potlogar, [...] Totul e, am răs în sinea mea atunci, să nu fii lipsit de metodă”²⁵ sau la închisoare: „Am început să-i tratez pe gardieni ca pe niște oameni importanți și, când am avut prilejul, i-am arătat directorului închisorii un respect ieșit din comun, ceea ce i-a atras atenția asupra mea.”²⁶

Este sesizabilă așadar nu doar duplicitatea personajului cât și agilitatea acestuia de a se situa mereu în centrul evenimentelor și întotdeauna lângă liderii Puterii. Acțiunile sale prind putere atunci când descoperă esența azilului. Acest spațiu este o carceră din care nimeni nu poate să scape, nici măcar sculptorul. Mirajul lui îi atrage, paradoxal, pe toți într-un cerc al închipuirilor și al imaginarii fantezist. Până și așezarea lui între un cimitir marin, o mlaștină și un cătun izolat reprezintă un drum fără întoarcere cu o singură poartă: cea pe care se intră. Nici acțiunile ce se petrec în interiorul acestuia sau în proximitatea lui nu pot fi din alt registru. Se organizează vânători de cerbi, dar într-un alt context decât cel al unei vânători propriu-zise, care trec de limita macabruului: „Propriu-zis nu era vânătoare, ci un măcel murdar.”²⁷

Am crede, la un moment dat, că acest spațiu al damnării va primi purificarea, o dată cu incendiul izbucnit în spatele azilului: „gonind flăcările ca pe-o turmă roșie, înnebunită, situația amenința să devină critică.”²⁸ Nici măcar acesta nu va mișca ordinea unui spațiu guvernat parcă de un Dumnezeu absent. Purificarea prin foc este departe de a anula simbolistica și destinul acestui univers închis. Fumul „înnecăcios și înțepător” ce pătrunsesse pe coridoarele clădirii, semănând panica între cei prezenți și mărturisește parcă refuzul de a curăța acel loc, refuzul de a-l sacraliza, atâta timp cât cei care coabitează aici trăiesc în cele

²³ *Ibidem*, p. 27.

²⁴ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 56.

²⁵ *Ibidem*, p. 58.

²⁶ Octavian Paler, *Op. cit.*, p.101-102.

²⁷ *Ibidem*, p. 88.

²⁸ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 296.

mai cumplite dintre păcatele obștești. Închistați astfel între păcatele, a căror povară și-o poartă inconștienți, locatarii azilului sunt salvați din incendiul care amenința să mistuie azilul ca un foc purificator, semn că drumul spre mântuire le fusese categoric refuzat și cu certitudine interzis.

Singura prezență umană care pare să anuleze imaginea deja perimată a azilului, este Laura, un personaj superior celor desfășurate deja în galeria romanului. Rafinamentul acesteia, și poate chiar aura ei misterioasă îl fac pe Daniel Petric să resimtă față de ea o atracție puternică ce se transformă, pe parcursul evoluției epicului, în iubire, totuși nemărturisită. Este singurul moment din desfășurarea romanului în care personajul se umanizează, are sentimente și conștiință: „totuși am simțit, pentru prima oară, o căldură care mi-a dezvăluit un adevăr surprinzător, că apariția iubirii nu e un proces, e instantanee, așa cum cred că e clipa morții; că dragostea apare ca orice mare idee, fiind o țâșnire de undeva din întunericul nostru.”²⁹

Laura are curajul de a se revolta împotriva unei stări impuse, fără a se gândi la consecințe. De aici și superioritatea personajului în raport cu Daniel Petric. Acesta însă nu poate concepe ca cineva să-l scoată din mediocritatea în care se scufundă voit și nu conștientizează; Nu poate renunța la statutul oferit în azil pentru că aici are, în sfârșit un destin: al artistului deținător al adevărului suprem, conferit de relația pe care o are cu Bătrânul, și care inspiră tuturor celor din azil teamă și respect.

Justificarea sa este însă afirmată în răspăr: „Vroia să mă vâre din nou în cușca mediocrității mele, să mătur de-acolo toate cojile viselor mele, să renunț la tot, să-mi vâr nasul ca într-o murdărie în adevărul meu jalnic, să nu-mi pierd timpul în sălile cu oglinzi, și de ce? cum de ce? Ca să respectăm adevărul, domnule Daniel. E neplăcut dar îți ajunge și o singură oglindă ca să vezi cine ești, de fapt: un ins oarecare.”³⁰

De aici și drama personajului: să renunțe la minciuna care-i conferă un statut și care-i fusese scut al destinului în diferitele circumstanțe în care fusese nevoit să apeleze la aceasta sau să coboare în adevăr pentru a-și pecetlui așadar mediocritatea și superficialitatea, toate ca zălog în fața iubirii consimțite: „Ar fi vrut să fiu undeva o mediocritate oarecare, numai să fiu o mediocritate adevărată? Să mă înăbuș în adevărul meu, în destinul meu îmbâcsit și strâmt?”³¹ Dezumanizarea personajului atinge cota maximă în momentul în care enunță: „În realitate nu mă zguduise moartea femeii pe care o iubisem ci moartea femeii care mă iubise! Simțeam moartea Laurei ca pe o nedreptate care mi se făcuse mie! Mă socoteam pe mine o victimă, condamnând-o pe Laura care mă obligase la singurătatea mutilate de a fi cu ea în absența ei.”³²

Din nou totul se răsfrânge la „eul” absolut. Daniel Petric regretă moartea Laurei în măsura în care aceasta îl marcase profund, transformându-l într-o victimă, reducându-i aspirația spre ascensiune... o nedreptate împotriva propriului său sine. Egoismul și egocentrismul personajului iau accente grotești atunci când afirmă că Laura este vinovată pentru că-l forțase, prin moartea ei, la singurătatea mutilată obligat să o perceapă și să o trăiască, în absența ei. Nu îl doare moartea Laurei cât îl zguduie neputința de a fi la înălțimea acestei drame, ce culmină în sinea sa cu o „biată părere de rău”. Drama sa se mărește și devine incontrollabilă atunci când observă că bătrânii din azil îl evită, desconsiderându-l și acuzându-l, direct, de moartea Laurei. Alege drept armă menită să regândească și să reconfigureze poziția bătrânilor față de el, retragerea în tăcere, dar care nu are, pare-se

²⁹ *Ibidem*, p. 270.

³⁰ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 400.

³¹ *Ibidem*, p. 401

³² Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 417

finalitate. Aura artistului o depășește pe cea a individului care relaționează cu cei din jur. Trăiește cu convingerea că bătrânii și așezarea lor întru eternitate depind de el. Știe că are acest atuu și uzitează de importanța lui. Dar nu este suficient pentru ca lucrurile să conveargă în direcția stabilită de el. Înțelege că nu se poate împotrivi relaționării cu aceștia, urându-i dar în același timp având nevoie de prezența lor. Singura consolare rămâne pentru el sala cu oglinzi, spațiu în care-și proiectează importanța și grandomania. Atitudinea de respingere și dezacord a bătrânilor față de el se adâncește în momentul în care îi anunță de dispariția Bătrânului. Declinul azilului și al locuitorilor lui abia începe. Vrând să ucidă o certitudine, prin acest gest, sculptorul își ucide, de fapt, propriul rost. În lipsa Bătrânului nu mai interesează pe nimeni nemurirea conferită de sculptarea pietrelor funerare.

Dinu este cel care îi atrage atenția asupra actului său necugetat: „Te-ai jucat cu lucruri cu care în general nu te poți juca nepedepsit.”³³ La un moment dat, spre finalul romanului, asistăm la o mărturisire fascinantă: „Dacă nu mă trezea așungeam poate la sfârșitul visului, însă a ciocănit în somnul meu ca într-un ou până l-a crăpat.”³⁴ Schimbare de locație și, în același timp, câteva semne de întrebare pe care le sugerează însuși personajul. Departate de azil, în camera austeră, oferită de meșterul de cruci, este deranjat de bătrâna mama a acestuia și trezit, dintr-un lung somn; Romanul se încheie ezitant: „Sau visez încă? Dar atunci cine bate?”³⁵ Finalul deschis și interpretare liberă, am putea conchide... Ajunge Daniel Petric în azil sau ne aflăm în fața unui vis mărturisit în acel „Caiet de vise”? Câte interpretări, atâtea chei de a deschide și analiza romanul... Nu suntem constrânși să vedem un singur final...

Analizat, în esența lui, prin raportare la social, romanul se vede a fi o transparentă frescă a anilor '80, avînd la bază ideile și „obsesiile germinative (singurătatea, iluzia, vina, teroarea)”³⁶. Autorul găsește astfel un prilej cu care curajul de a denunța ororile unui sistem abuziv, viciat de numeroase reduceri la tăcere este enunțat curajos, prin destinul lui Daniel Petric, acest om denumit, ironic „norocos”, un posibil avatar³⁷ al scriitorului și, totodată, al omului Paler.

Nu avem în față, după cum ne-am fi așteptat, un luptător antităcere, pentru libertatea convingerilor și a existenței, ci un exemplar croit după chipul și asemănarea creatorilor acestui sistem. Introspecția este, cu atât mai puternic construită, cu cât personajul ales înnoată în negativism și defecte. Un personaj aflat la polul opus ar fi creat cel mult apreciere pentru lupta sa. Acest Daniel Petric enunță, ca un strigăt de neoprit, degradarea și superficialul, mult mai bine decât ar fi putu-o face opusul său, stăruitor în perfecțiune și combatant puternic în fața unei realități nesuprimate. Prin existența sa pot fi obiectivate toate neajunsurile și problemele grave ale Sistemului. Pentru a pune pe tapetul istoriei această realitate diformă, autorul se vede obligat să apeleze la niște artificii literare. Nu poate să enunțe și să denunțe realitatea știind că astfel romanul său ar rămâne nepublicat și necitit, făcând, în plus, și obiectul unui grav delict împotriva bunei funcționări a legii și a statului. De aici și decizia de a striga aceste realități fără a o enunța direct, ci în baza unui „caiet de vise”, deținut de sculptorul Daniel Petric, exemplar fidel al acestei societăți damnate.

Coborînd în transparența oniricului și a consecvenței epice, acest om norocos trăiește și acționează conform „principiilor” stabilite de o societate îmbolnăvită de morbul degradării, în care sacrul își pierde orice valență iar profanul urcă și coboară destine și caractere. Niciunul dintre personajele romanului nu a fost creat pentru a declara împotriva sistemului ci, mai

³³ *Ibidem*, p. 443.

³⁴ Octavian Paler, *Op. cit.*, p. 482.

³⁵ *Ibidem*, p. 483.

³⁶ Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români (M-Q)*, Editura Albatros, București, 2000, p. 265.

³⁷ Daniel Cristea-Enache, *Ultimul Paler*, [în] „Revista Românească”, nr. 48, 2007, <http://www.romlit.ro/ultimul>.

degrabă, pentru a-i exalta greșelile și defectele. Nu putem astfel trasa o graniță între personajele așa-zis pozitive și cele negative căci ar fi cu neputință o astfel de clasificare.

Dacă este să-l condamnăm pe Daniel Petric, o putem face cu toată convingerea, căci acesta este un produs al sistemului, aproape o mașinărie care acționează la impulsuri, instincte și pornire, deși știm că are conștiință și discernământ. Dacă e să-l apărăm, lovind de această dată în metehnele mediului ce l-a creat, personajul și-ar pierde din importanță și ar deveni inert, întrerupând astfel pulsul realității. Fără să putem afirma, cu certitudine care ar fi cheia de decodare a romanului, ne rămân două puncte de reper: Un sculptor ratat social și sentimental își visează în locuința austere, din curtea cioplitorului de cruci un destin în care devine un erou de conjuncture ce tine frâiele unui azil, ajungând din simplu invitat-oaspete al locului la conducerea lui, prin manipularea minților bătrânilor decrepiți coabitantși ai azilului.

Pe de altă parte, Daniel Petric devine corespondentul și emblema unei societăți certyate, vizibil, cu moralul, cu altruismul, cu responsabilitatea și curajul, dar mai ales cu libertatea individului...devenind purtător de cuvânt al sistemului anterevoluționar, instaurat în spațiul românesc antedecembrist. Privit din aceste două unghiuri romanul, *Un om norocos*, trimite spre aceeași concluzie... În spațiul damnat al unui sistem închis, privarea de libertate și anularea conștiinței sunt arme cu care se neutralizează existența iar halucinația, visul, realul și irealul își dau mâna în semn de coabitare.

Tot ceea ce rămâne de făcut este să pactizăm cu personajul, fără a-l judeca în afara mediului ultragiati ce l-a creat, și al cărui produs este. Varianta sa pozitivă ar fi atentat serios la transparentarea universului proiectat *de facto* și *de jure*. Personajul nu are greutate decât în măsura în care i se conferă calitatea de exponent prezentând „lecția existențială a iluziei ca motivație tragică a umanității”³⁸. O dată anulată, această calitate, romanul își pierde greutatea și libertatea de a vedea dincolo de ceea ce s-a scris despre Epoca de Aur. Ori autorul tocmai acest pas a încercat să-l evite...

BIBLIOGRAFIE

1. Crihană, Alina, *Narațiuni identitare în proza lui Octavian Paler: de la romanul parabolic la scriitura autobiografică posttotalitară*, [în] „Revista Transilvania”, nr. 3/2013, revistă editată de Centrul Cultural Interetnic Transilvan, serie nouă, Anul XLI (CXLV)
2. Cristea-Enache, Daniel, *Convorbiri cu Octavian Paler*, Editura Corint, București, 2007
3. Cristea-Enache, Daniel, *Ultimul Paler*, [în] „România Literară” Nr. 48, 2007, http://www.romlit.ro/ultimul_paler
4. Ferrari, Ana, *Dicționar de mitologie greacă și română*, traducere de Emanuela Stoleriu, Dragos Cojocar, Dana Zamosteanu, Editura Polirom, București, 2003
5. Gusdorf, Georges, *Auto-bio-graphie, Lignes de vie 2*, Odile Jacob, Paris, 1991
6. Micu, Dumitru, *Istoria Literaturii române, De la creația literară la postmodernism*, Editura Saeculum. I. O., București, 2000
7. Paler, Octavian, *Un om norocos*, Prefață de Mircea Iorgulescu, Ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2008.

³⁸ Ileana Alexandrescu-Voicu, *Octavian Paler – Mitopoetica eseului*, Editura Alfa, Iași, 2008

8. Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române de la început până astăzi*, Editura Univers, București, 1981
9. Pruteanu, George, *Octavian Paler*, [în] revista „Dilema”, nr. 182, 5 iul. 1996, <http://www.pruteanu.ro/CroniciLiterare/182paler-jum.htm>
10. Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, vol. IV, Editura David. Litera, București, Chișinău, 1998
11. Simuț, Ion, „*Variante la un autoportret*”, Prefață la Octavian Paler, *Autoportret într-o oglindă spartă*, Polirom, Iași, 2010
12. Sorescu, Marin, *Ușor cu pianul pe scări*, Editura Cartea Românească, București, 1985
13. Toma-Damșa, Maria, *Amprente... Octavian Paler și gândirea filosofică*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009
14. Voicu-Alexandrescu Ileana, *Octavian Paler – Mitopoetica eseului*, Editura Alfa, Iași, 2008
15. Zaciu, Mircea, Papahagi, Marian, Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români (M-Q)*, Editura Fundației Culturale Române, Editura Albatros, 2005